

Üzeyir Hacıbəylinin sevimli tələbəsi

Cavid əfəndinin bəstəkar oğlu Ərtoğrul

Görkəmli bəstəkar, musiqişünas-alim, pedaqoq və ictimai xadim Üzeyir Hacıbəyli böyük dramaturq, şair-mütəfəkkir Hüseyn Cavidlə hələ gənclik illərindən dostluq edib. Bu iki mütəfəkkir sənətkarı bir-birinə bağlayan yurd sevgisi, əqidə birliyi olub.

Amansız repressiyalar sənətkarların çox arzularına son qoydu. Cavid əfəndi həbs olundu oğlu Ərtoğrulun 18, qızı Turanın 14 yaşı vardı. Həmin ağır günlərdə Üzeyir bəy dostunun ailəsinə arxa durdu. Baxmayaraq ki, çox qorxulu, təhlükəli zaman idi. "Xalq düşmənləri"nin ailələrinə yaxın insanlar da təqib olunurdular. Hətta Üzeyir bəyin də başı üzərində belə bir kabus dolanmaqda idi. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, Üzeyir Hacıbəyli Cavidin ailəsinə daim mənəvi və maddi dayaq oldu. Öz qayğısını, himayəsini onlardan əsirgəmədi.

Böyük dramaturqun istedadlı oğlu Ərtoğrul Cavid 1940-cı ildə Pedaqoji İnstitutu bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil olmuşdu. O, 1941–1942-ci illərdə Üzeyir bəyin sinfində bəstəkarlıqdan dərs almış, özünü çox istedadlı və bacarıqlı tələbə kimi göstərmiş, Üzeyir bəyin sevimlisinə çevrilmişdi.

Ərtoğrul Cavidin gələcəyinə Üzeyir bəy böyük ümid bəsləyirdi. Qeyri-adi istedad sahibi olan bu gənc həm də Konservatoriyasının Musiqi Elmi-Tədqiqat Kabinetində çalışaraq xalq yaradıcılığı nümunələrinin toplanması, folklorun

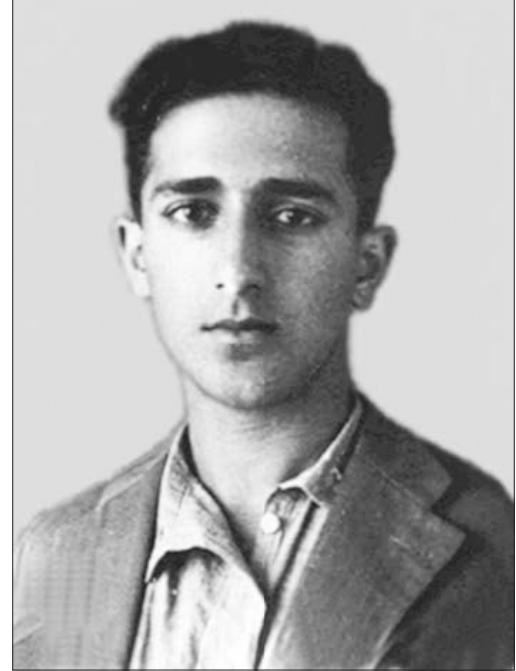
nota salınması ilə məşğul olurdu.

Daim Azərbaycanın, milli mədəniyyətimizin gələcəyini düşünən Üzeyir Hacıbəylinin Cavid əfəndinin istedadlı oğlunun gələcəkdə böyük bəstəkar kimi şöhrət qazanacağına inanırdı. Ərtoğrul Cavid gənc yaşında xeyli musiqi əsəri yazmışdı. İlk əsərlərindən birini – "Doqquz variasiya"nı sevimli müəlliminə həsr etmişdi. Bundan əlavə, onun Azərbaycan el havaları əsasında yazdığı "Üç prelüd" ("Çal-oyuna", "Aşıqsayağı", "Yallı"), iki uşaq miniatürü, anasına ithaf etdiyi "Naxçıvan mənzərələri" adlı 2 musiqi lövhəsini ("Zəngəzur dağlarında", "Batabat yaylaqlarında"), "Sonatina", skripka və fortepiano üçün "Poema", Nigar Rəfibəylinin şeirinə yazdığı "Eşq olsun" mahnısı və s. əsərlərini göstərmək olar. Bunlar Ərtoğrulun yazıb tamamladığı əsərlərdir. Lakin onun yarımçıq qalmış musiqiləri də var. Gənc bəstəkarın böyük simfonik orkestrin müşayiəti ilə lirik-dramatik tenor səsi üçün "Romans-kapriçcio" (sözləri Nizaminin), "Şeyx Sənan", "Məhsəti" operaları, "Babəkəin andı" simfonik poeması və bir sıra kamera-instrumental əsərləri tamamlanmayıb.

Ərtoğrul Cavid bezi Avropa və rus bəstəkarlarının əsərlərini mətnlərini də Azərbaycan dilinə uğurla tərcümə edib. Şubert, Cordanı, Şopen, Motsart, Ştraus, Rimski-Korsakov, Raxmaninov, Qreçaninov və başqalarının məşhur əsərləri bu qəbildəndir. Təəssüf ki, bu əsərlərin nəşri zamanı tərcüməçi kimi Ərtoğrul Cavidin adı qeyd olunmayıb. Xalq yazıçısı Anar "Böyük sənətkarın sənətkar oğlu" məqaləsində bu barədə bəstəkar Fikrət Əmirova istinadən yazır: "Görürsünüz mü, ədəbi mətn melodiyaya necə yaxşı uyğunlaşdırılıb, axı o, kamill ədəbi savada, biliyə malik idi. Neçə-neçə Avropa və rus bəstəkarlarının romans və mahnı mətnlərini dilimizə ekviritmik tərcümə etmişdir".

Ərtoğrulu da repressiyaların zərbə dalğası apardı. Konservatoriya tələbəsi olmasına baxmayaraq, onu əsgərliyə çağırıdılar. "Xalq düşməni"nin oğlunu Gürcüstanda çox ağır tunel tikintisi işlərinə göndərdilər. Orada vərəmə tutuldu... Onun müəllimləri Üzeyir bəyə, Bülbülə, anası və bacısına tez qırılan 24 baharlıq həyatının son aylarında yolladığı məktublarında xəzana düşmüş ümidlər çirpini... Təəssüf ki, gənc bəstəkar və tədqiqatçı bir çox arzusunun həyata keçirə bilmədi. Əcəl macal vermədi.

Yazdığı məktublarda Ərtoğrul ailəsinə yardım üçün yalnız əziz müəllimi Üzeyir bəyə mü-

raciət edirdi. O, xeyirxah saydığı dahi bəstəkarı bir neçə məktub göndərmiş, anası Mişkinaz xanımın və bacısı Turanın işlə təminatında yardımçı olmağı xahiş edib. Kimsəsiz əzizlərinin fikrini çəkən 23 yaşlı Ərtoğrul yeganə ümid yeri sevimli müəllimi idi. Amma nigaran oğul və qardaş bilmirdi ki, peyğəmbər kimi insan olan Üzeyir bəy onsuz da Cavid əfəndinin ailəsi üçün mümkün olan hər şeyi edirdi. Hüseyn Cavid həbs olunduqdan sonra qohumlarının belə üz döndərdiyi ailəsi, başda Üzeyir bəy olmaqla, yalnız bir neçə nəfərdən himayə görürdü.

Cavid əfəndinin yadigarı Turan Cavidə Dövlət Radio Komitəsində ilk dəfə işə düzəldən də Üzeyir bəy olub. Bu barədə Turan xanım həmişə iftixarla danışardı. Turan Cavidin bununla bağlı və başqa etirafları Azər Turanın "Cavid əfəndi..." kitabında da yer alıb.

Üzeyir bəy heç vaxt ikili həyat yaşamayıb. Onun bir üzü və bir sözü vardı: "Olduğu kimi görünmüş, göründüyü kimi olmuşdu. Elə bu baxımdan da Cavidlər ailəsinə münasibəti daim xeyirxahlıq olmuşdu. Hüseyn Cavid kimi bir sənətkarın itkinsinə həmişə qəlbi ağrıyırdı.

Əgər dahi bəstəkarın şagirdi Ərtoğrul Cavid yaşasaydı, nə qədər qiymətli əsərlər yazacaqdı. Amma xalqımızın düşmənləri buna imkan vermədilər. Repressiyanın davamı olaraq Hüseyn Cavidin yeganə oğlunu da məhv etdilər...

Gülbəniz BABAXANLI,
Hüseyn Cavid Ev-Muzeyinin direktoru,
filologiya elmləri doktoru,
Əməkdar mədəniyyət işçisi